

Nozīmes atslēga slēpjas vārdā

Latgales latviešu kongresa un Latvijas valsts simtgades zīmē ir tapis Latgales radio lieliska-
ņojums – Ingas Ābeles romāna „Klūgu mūks” radio lasījumi. No šī gada 12. maija līdz 24. sep-
tembrim romāna 19 lasījumu sērijas izskanēs Latgales radio ēterā. Atzīmējot radio lasījumu
pirmizrādi, Rīgā tikās vairāki projekta radošās grupas pārstāvji – idejas autore, romāna lasī-
jumu balss, radio diktore un žurnāliste **Anta Rugāte**, romāna autore **Inga Ābele**, ieraksta
režisors un Franča Sebalda lomas ierunātājs **Juris Kalniņš**, aktieri **Aija Dzērve**, **Zigurds
Neimanis**, **Kaspars Pūce** un **Artis Robežnieks**, kā arī skaņu režisors **Anrijs Krenbergs** un
mūzikas autors **Juris Vaivods**. Tikšanās reizē katrs no dalībniekiem dalījās savās pārdomās
un atklāsmēs par romānu, radio lasījumu tapšanas gaitu un ar to saistītiem personīgiem pār-
dzīvojumiem. Ar dažām no tām tiešās runas veidā aicinu iepazīties arī žurnāla „A12” lasītājus.

Anta Rugāte:

Kas man lika ķerties klāt darbam pie romāna „Klūgu mūks”? Savulaik, pirms gandrīz 30 gadiem, man tika uzdots līdzīgs jautājums – kurš tev lika gatavot raidījumus par Latgali? Es atbildēju, ka to nevar ne likt, ne paģerēt, pat ne izdomāt. To sūta Tas Kungs, un viss notiek. Mēs esam kā pastnieki. Arī toreiz es tikai fiksēju to, kas notika cilvēku dvēselēs, viņu atmiņās un dzīvēs Latvijas tapšanas laikā. Tajās krustcelēs, kurās mēs, latgalieši un pārnovadu latvieši, stāvējām. Mūsu Latvija ir vissargājāmākā manta, vissvētākā lieta. Mēs to ne mirkli nedrīkstam aizmirst. Pirmā reize, kad satapos ar Franci Trasunu, bija tieši tajā laikā, kad gatavoju raidījumus par Latgali. Ir sajūta, ka viņš man visu laiku ir teicis, kas jādara. Viņš bija ļoti tālu un tai pašā laikā ļoti blakus. Kaut kur tur, no kurienes nāk spēks darīt un rīkoties. Kad lasīju Ingas Ābeles romānu pirmo reizi, es nespēju to izlasīt vienā dienā vai vienā nedēļā. Brīdī lasījusi, apstājos, jo tālāk palasīt nevarēju. Atsākot lasīšanu nākamreiz, gribēju izlasīt vēlreiz to, kā dēļ apstājos. Ļoti līdzīga sajūta bija arī romāna ieskaņojuma darba procesā – režisors no manis gaidīja raitu stāstījumu divu toņu ietvarā. Kā teicējai. Skaņu vīrs bija pacietīgs, jo emociju iespaidā bieži nevarēju palasīt. Visu februāri romānu ierunāju viena pati, aktieri uz savām lomām nāca vēlāk. Mēneša beigās man bija sajūta, ka, dzīva būdama, pabiju paradīzē.

Ļoti priecājos par cilvēkiem, kuriem mēs romānu padarīsim pieejamu. Lai viņi dzird Ingas Ābeles valodu – to brīnumaino, neaptveramo, ietilpīgo, krāšņo, bagāto, to gardo un sirsnīgo valodu. Valodu, kāda līdz šim latviešu literatūrā vēl nekad nav bijusi. „Klūgu mūks” ir romāns, tas nav dokumentāls stāsts. Tas ir romāns, kas balstīts uz vēsturiskiem notikumiem. Tas vēsta par cilvēkiem, kuri ir reāli dzīvojuši. Viņiem ir bijušas attiecības, pretrunas, savas saknes, savs turpinājums arī tad, kad nebija tiešo pēcnācēju. Man ir bijis jādomā par katoļu priesteriem, kuri stāvēja Latvijas valsts dibināšanas pamatos. Viņiem nebija tiešo pēcnācēju, jo tāda bija lietu kārtība. Bet izrādījās, ka viņiem ir daudz vairāk pēcnācēju, jo viņi nes citu pēctecību. Priestera, garīdznieka un valstsvīra Franča Trasuna liktenis ir īpašs. Man šķiet, ka to 21. gadsimta cilvēkam ir ļoti grūti saprast. Viņa liktenis nes līdzīgu traģēdiju, tas ir dramatisks liktenis. Tajā pašā laikā viņš ved mūs uz gaišumu, uz

to, kas ir nākamība. Viņš ir Latgales puika, kurš redzēja nākotni. Viņa stratēģija ir tik fundamentāla, ka neviena korekcija viņa dzīves ceļā nav iespējama. Jo viņa ceļš ir ciešanu un mīlestības ceļš.

Ilgus gadus radio žanrā neko nebiju darījusi, bet, tā kā Dievs man ir devis manu balsi, domāju, ka nedrīkstu šo Dieva dāvanu lietot viena pati. Es gribēju savu balsi atstāt cilvēkiem.

Ir divi nozīmīgi cilvēki, kas palīdzējuši man dzīvot – tas viens ir Francis Trasuns. Tā otra – Bronislava Martuževa. Franci Trasunu es nekad neesmu redzējusi, esmu tikai lasījusi viņa darbus un iedomājusī, sapratusī un satvērusī viņu kā savu. Bronislava ir cilvēks, kuru liktenis man ļāva iepazīt viņas dzīves laikā. Šīs personības ir mani lielie dzīves skolotāji. Arī Latgales kongresa simtgades laiks ir mūsu mācību laiks. Mēs mācāmies pašapziņu, valsti, mācāmies sevi un mācāmies citus. Šīm dienām īpaši piederīgas ir Martuževas dzejas rindas: *Un kamēr trijas zvaigznes stāv, mēs brīvgrāmatu šķirstam, un kamēr trijas zvaigznes stāv, mēs nepiederam šķirstam*. Tie ir viņas vārdi, kurus, kā viņa pati teica, viņa tikai pierakstīja. Es uzskatu, ka Ingas Ābeles „Klūgu mūks” ir milzīga vērtība, ar kuru jādalās. Un, **jo mēs vairāk dalāmies, jo tā vērtība aug. Šis romāns varētu kļūt par rosinājumu attieksmes maiņai, novadmācībai.** Latgalē mācītos par kurzemniekiem un Kurzemē par Latgales lielajiem vīriem. Tas stiprinātu mūsu kopību, nekādā veidā nenodarot pāri mūsu patībai.

Juris Kalniņš, režisors, Franča Sebalda tēla ierunātājs:

Darbu pie romāna radio lasījumu veidošanas sākām pagājušajā gadā. Sā-

kotnēji bija plānots grāmatu ielasīt četriem cilvēkiem. Tomēr, rūpīgi izlasot romānu, sapratu, ka ieraksts jāveido savādāk. Rezultātā, Anta ierunāja pamattekstu kā teicēju un autore, visas iespējamās tiešās runas izspēlēja aktieri. 24 aktieru balsis izspēlēja 58 dažādas lomas. Darba gaitā romāna grāmatu eksemplāri bija saņemti, vairākkārtīgi pārlasīti tā, ka grāmatas vāki neturējās kopā. Šis bija pirmais manis režisētais radio lasījumu projekts, tajā pirmo reizi saskāros ar tādu lietu kā formāts, laika limits. Tāpēc katrā no sērijām nācās šķirties no aprakstošām lietām, jo sižeta virzība bija svarīgāka. Lielākā bauda ir romāna valoda – ja es būtu latviešu valodas skolotājs, es ņemtu šo romānu par savu rokasgrāmatu.

Juris Vaivods, komponists:

Apsolījos piedalīties projektā, jo mana dzimta ir cieši saistīta ar vietu, kas arī Trasunam bija svarīga – ar Ciskādiem. Tur ir apbedīts manas mammas brālis Antons Blaževics, *Cyskuodu-Prezmas draudžu prāvests*, kuru es ļoti cienīju. Viņu vienmēr sūtīja uz turieni, kur vajadzēja remontēt baznīcu, sapost tās apkārtni vai uzlikt uz kājām draudzī. Mēs ar ģimeni bieži braucām līdzi. Ciskādu baznīcā ir arī nācies spēlēt ērģeles. Atceros, ka viņš man stāstīja par Franci Trasunu. Varēju būt laimīgs, ka, pateicoties vectēvam un viņa mājās zem dubultgrīdas paslēptajām Latvijas laika grāmatām, citiem šis Latvijas vēstures aizliegtais posms man bērnībā nebija svešs. Ciskādi un Trasuns bija viens no iemesliem, kāpēc labprāt piekritu rakstīt mūziku.

Kad jau ķeros klāt darbam, konstatēju, ka Ingas Ābeles valoda pati par sevi

ir muzikāla vērtība. Tai ir sava individualitāte un ļoti izteikta melodika ar skaistiem latgaliešu vārdu ielaidumiem. Uzskatu, ka tas ir mūsu atjaunotās Latvijas laika labākais romāns. Vērtīgākais. Milzīgs pienesums latviešu valodai! Tomēr valodas muzikalitāte radīja arī problēmas. Otrā specifiskā lieta saistījās ar radio lasījumu žanru – strādājot teātrī, redzu, ko dara režisors, ko dara aktieri un mēģinu darboties līdzī. Teātrī mūzikai ir svarīgi netraucēt. Radio lasījumu žanrs bija mana pirmā pieredze. Sākot strādāt, nezināju, kas un kādā intonācijā tiks ierunāts. Man bija svarīgi dabūt pagājušā gadsimta sākuma kolorītu. Cariskās Krievijas laika intonācijas – caur valšu, militāro orķestru tēmām, tā saucamo *kuorklineicu* jeb tautasdziesmu melodijām. Vajadzēja, lai mūzika skan diezgan naivi, jo tāds bija laiks. Latvija vēl tikai dzima.

Inga Ābele, romāna „Klūgu mūks” autore:

Izjūtu milzīgu pateicību valodai un Latgales latviešiem, kas ir *olūts*, no kā smelt. Valoda ir kā dārgakmens, kas ilgā laikā nākusi un veidojusies. Tā var aizvest mūs vēl tālāk par literāro valodu. Aizvest pie pašas vārda saknītes, pie tā poētiskās nozīmes, kas mūsdienu nacionālajā un pragmatiskajā skrējienā ir nobrāzusies, kļuvusi tāda vienveidīga. Domāju, ka lielākais paldies vēl tikai būs – no cilvēkiem, kas vairs neredz dienas gaismu. Man ir tādi draugi – gan mana vecuma, gan cienījamāka gadagājuma cilvēki. Ierunātās balsis iedos pavisam citu raksturu manis rakstītam vārdam.

Visa Trasuna dzīve man sākumā bija miglā tīta. Šķetinot to vaļā, es viņu

ieraudzīju ļoti skaidri, un viņš bija ļoti labvēlīgs. Ir skaists tas Baltijas latviešu literārās valodas kristāla režģis! Viņš ir tik ļoti proporcionāls, simetrisks, kā sniegpārslīša. Tur, kur šajā simetrijā ielaužas dzīvā latgaliešu valoda, nāk ārā temperaments. Latvietis dēļ tās valodas ir tāds lēnīgāks, kā stikla kalna princesīte. Latgalietis ienāk tā – *šmakt, kinys nabyus!* Atceros, kad „Boņuka” pasākumā man palūdza pasniegt balvu, es nolēmu, ka man ir jārunā latgaliski. Sen jau par to sapņoju. Man nebija nekādas pieredzes, tomēr nolēmu – ja es varu izteikties angļiski, vāciski, tad varu iemācīties runāt arī latgaliski. Paskatījos vārdnīcā, patulkoju. Pirms braukšanas uz Rēzekni piezvanīju savai Balvu krustmātei. Saku: „Es tev tagad nolasīšu tekstu, ko teikšu „Boņukā” no skatuves.” Es nolasīju, viņa saka: „Nu, tīri interesanti, bērns, mēģini!” Dubults neplīst, piezvanu vēl arī Viļakas tantei Marijai. Viņa saka: „Bērniņ, nedari to! Tu *naprūti runuot latgaliski!* Kāpēc tev to vajag? Tevi vysi izsmīs, taidu vuordu nīmoz nav!” Jā, valoda ir varena lieta, tā ir tāda bagātība!

Daudzi romāna tēli pie manis atnāca paši. Piemēram, nesapratu, ko man darīt ar Marijas tēlu. Bet tad atcerējos vecāsmammas draudzeni Aleksandrīnu – mazu sieviņu kā štocīnš, ar baltiem izpūrušiem matiņiem. Viņai bija 96 gadi, bet man viņa bija draudzene. Tas nekas, ka viņa bija arī manai vecaimammai draudzene. Mēs ar viņu daudz runājām un man viņas vecums nemaz neeksistēja. Kādu dienu viņas meita atnesa ar roku pierakstītās Aleksandrīnas bērnības atmiņas. Tādā veidā Aleksandrīnas pieraksti nonāca manā grāmatā. Man patīk, ka ir dažādi stili. Man patīk, ka var just

uzrakstītā personību. Likās, ka tieši šajā autentiskumā ir vērtība. Cits gadījums no romāna rakstīšanas laika – manam vīram Gunāram mājās gadījās bortžurnāls no „Ilja Muromietis” lidojuma. Tā bija lidmašīna, ar ko Jāzeps Baško lidoja. Salīdzināju, kas par viņu vēsturē ierakstīts, un izlasīju, ka tai dienā lidojuma vispār nav. Kam ticēt – bortžurnālam vai oficiālai vēsturei. Un tajā brīdī es sapratu, ka nav nekādas vēstures! Bieži vien tieši vārdā slēpjas tā nozīmes atslēga. Vēsture ir no vārda „vēstīt”. Pagātne – no vārda „pagājis”. Mēdz teikt – necilā pagātnei, nebāz pagātnei acīs. Pilnīga taisnība – pagātne ir kaut kas pagājis, miris, atlobījies. Vēsture ir atmiņa, rituāls, vēstījums, kas vērsti uz nākotni. Vēsture mums ir vajadzīga, lai izdzīvotu. Un vēstīt var daudz kas – cilvēks, grāmata, upes likums, pat koks, kura vairs nav. Kamēr vēsta, tikmēr ir dzīvs.“

Kaspars Pūce, aktieris:

Par latgaliešu valodu runājot – braucot uz Čehiju, ceļa malā ieraugu uzrakstu *Pozor*. Nodomāju, kas par kaunu, kam kauns? Beigās saprotu, ka tas, iespējams, ir atvasinājums no latgaliešu vārda „pasaver” („uzmanies”). Latgaliešu mēle līdz Čehijai aizgājusi!

2017. gada rudenī romāna „Klūgu mūks” radio lasījumi sāks skanēt arī Latvijas Radio 1. Tāpat tuvākajos mēnešos tiks izdots romāna radio lasījumu audio ieraksts, kas tiks dāvināts Latvijas bibliotēkām, skolām, Latvijas Neredzīgo biedrībai un citiem interesentiem.

Romāna „Klūgu mūks” radio lasījumu ierunāšanā piedalījās vairāki desmiti Latvijas teātru aktieri – Juris Kalniņš, Inga Misāne, Zigurds Neimanis, Jānis Kirmuška, Uldis Dumpis, Mārtiņš Brūveris, Voldemārs Šoriņš, Katrīne Pasternaka, Lidija Pupure, Kaspars Pūce, Indra Burkovska, Gints Grāvelis, Kristaps Rasīms, Aija Dzērve, Raimonds Celms, Uldis Anže, Akvelīna Līvmane, Zane Aļlēja, Artis Robežnieks, Daiga Kažociņa, Mihails Karasikovs, Ainārs Ančevskis, Mārtiņš Egliens, Pēteris Liepiņš un citi. Romāna „Klūgu mūks” radio lasījumu ieraksts tapa Jura Podnieka studijā Rīgā.

Radio lasījumi ir tapuši pateicoties Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas „Latvijai – 100”, AS „Latvijas Gāze”, Latvijas meža īpašnieku biedrības, SIA „Bergvik Skog” un vairāku privāto ziedotāju atbalstam. Īpašs paldies Aigaram Kalvītim un Larsam Georgam Hedlundam (Lars-George Hedlund). ●